

Joan Fuster

PRÒLEG

[a *Els mallorquins*, de Josep Melià]

De fet, ¿què sabíem, què sabem de nosaltres mateixos, i sobretot, què sabíem i què sabem els uns dels altres, encarats, contigus i distants? En diem «catalans», «valencians», «mallorquins», i som aproximadament –aproximadament, *hélas!*– això, «catalans», «valencians», «mallorquins». Però, ¿què sabem, què sabem, en definitiva, d'aquesta estranya manera nostra de ser que és ser avui «catalans», «valencians», «mallorquins»? No ens hem pas d'enganyar: ben poca cosa. Ni de nosaltres mateixos, ni els uns del altres. Sí, és clar: tenim a l'abast de la mà llibres d'història, i repertoris d'estadística, i el record d'una petita literatura polèmica sobre el tema. Ja és important, això. Més, encara: es tracta d'un material bàsic, necessari, sense el qual ni tan sols podríem aspirar a «saber» realment res. I tanmateix... Ben mirat, en efecte, és a partir d'aquí que ens cal «saber»: a partir de la història establerta, de les estadístiques netes, de les polèmiques ja digerides. Tot el que sigui dada, experiència o passió, ha de servir-nos de premissa. Però la feina comença en un altre nivell: la feina i l'angoixa. Ho imposen les circumstàncies. Les que ara ens toca de viure obliguen a una nova modalitat de plantejaments, si més no, per la rudesia i per l'ambició en què s'han de formular. Fa trenta, cinquanta, cent anys, podien ser ben altres: aquells eren uns temps de molta confiança i alhora de molt somnambulisme, de lluites immediates i de propòsits fragmentaris, cosa que explica certs oblits i no poques ofuscacions. En el moment actual, en canvi, quan l'entusiasme és difícil, la inactivitat forçosa, i la paciència ulcerada, la qüestió se'ns havia de presentar sota una llum inevitablement distinta. Insisteixo: en tot cas, amb més «rudesia» i amb més «ambició».

No és aquest, em sembla, el lloc oportú per a fer una ressenya crítica de la bibliografia que, dins la línia del «saber què som», va produir-se abans de la crisi del 1936. En el fons, la llista resultaria més aviat curta, si en descomptàvem els papers electorals o la mera pretensió reivindicatòria i –naturalment– el residu ditiràmbic o elegíac, en prosa i en vers, que solen provocar les situacions literàrio-nacionals semblants a la nostra. Les obres a retenir, de més a més, no serien de procedència «geogràfica» homogènia: la majoria, si no totes, es referirien al Principat. Encara alguns escrits incidentals de Miguel dels Sants Oliver, de Gabriel Alomar, del senyor Estelrich, apuntaven a la «indagació mallorquina»: en termes no sempre adequats, si hem de ser sincers. Al País Valencià no arribàvem ni a això. De crits, d'arguments, de poesia lírica, no ens en faltaren, ni ens en falten, gràcies a Déu. Però no era gens freqüent allò que se'n diu un «examen de consciència» o un «mirar els fets cara a cara», operacions elementals per a subsistir amb un mínim de salut cívica o, almenys, amb la malaltia diagnosticada i lúcida. Desànsia dels nostres predecessors? Ells es movien sobre una àrea d'interessos i d'urgències que no eren ben bé els d'avui, i no fóra just de reprotxar-los-ho. No hi ha dubte, també, que pecàvem d'imprevisió. Sigui com sigui, l'escassetat i la parcialitat dels textos dirigits a esbrinar «què som» –i, amb el «què érem» implícit, «què podem ser»– era notòria. En 1954, l'èxit que obtenia

Notícia de Catalunya, de Jaume Vicens i Vives, certificava el defecte.

El nostre públic «esperava» un llibre així, o per l'estil. Hi havia en l'ambient, difusa i àvida, una preocupació de tipus inèdit, i *Notícia de Catalunya* s'hi acoblava. Com també hi incidien esmoladament els assaigs de Josep Ferrater Mora reunits en *Les formes de la vida catalana*. Algunes pàgines tardanes de Carles Cardó i de Gaziell, algun esporàdic pamflet sigil·lós, venien a afegir-s'hi. El conjunt fa la impressió d'incoherent, de contradictori. Però ofereix com a denominador comú un primer disseny de «veure-hi clar»: en el passat, en el present, en el futur. Tesis discutibles, visions condicionades per mètodes i per ideologies discrepants, criteris oposats quant a la voluntat de demà: tant se val. Allò que uns i altres hi duïen, amb una autèntica importància, era la projecció d'un acte de «coneixement». Les insuficiències de l'esforç fet salten a la vista, i hi ha perspectives que encara estan per encetar: els sociòlegs i els economistes, per exemple, n'han estat pràcticament absents, i és una llàstima. Perquè «saber què som» equival, per a nosaltres, a «saber quin problema som», o millor dit: quina confluència de problemes ens defineix. I cal no escamotejar-ne ni descuidar-ne cap: cap problema. D'altra banda, cal cenyir-se als problemes, i eludir qualsevol risc diversiu. Ara com ara, les «il·lusions» i les «indignacions», que tanta retòrica i tanta política han promogut entre la nostra gent, han de ser descartades. Amb una certa mesura, aquest és el camí iniciat: un camí de vegades cruel, aspre, però imprescindible.

Com era lògic, també tots els intents de què ara parlo tenen per àmbit d'anàlisi exclusivament el Principat. El clima, els precedents i el grau de sensibilització nacional són, entre l'Ebre i els Pirineus, més densos que no pas a les Illes i al País Valencià. I per una inèrcia morbosa, de segles, l'òptica «comunitària» dels homes del Principat s'ha restringit a aquells límits. Un aspecte del «problema», un aspecte que un dia o l'altre hauran d'afrontar sense circumloquis, consisteix precisament en això: en la «inhibició» del Principat davant les «realitats» fraternes de les Illes i del País Valencià. Sovint, aquesta inhibició es revesteix d'una escrupolosa delicadesa, i voldria justificar-se amb l'excusa de no despertar «recels» en «mallorquins» i «valencians». Els recels a témer són els que suscitaria l'aparença d'un «imperialisme» irradiat des de Barcelona: «el perill català», que deia un libel·lista veí de València. Però —curiós!— la inhibició és cronològicament anterior o totalment desconnectada dels possibles «recels». La suspicàcia localista, com sempre, s'equivoca de diana. No solament no hi ha hagut «imperialisme», sinó que l'«abstencionisme» ha tocat extrems quasi suïcides. Tot es reduïa, com a màxim, a vagues declaracions de principi, platòniques, en el sentit de reconèixer la «unitat» tradicional i de fer vots per la seva reconstrucció. Les raons tàctiques que podien haver aconsellat una tal actitud, però, ja no eren vàlides. I a l'hora d'una vertadera «revisió» de les qüestions pendents, aquesta havia de ser-hi inclosa: si més no!

¿I nosaltres, «mallorquins», «valencians»? ¿Què havíem fet, què fèiem, què fem, en la mateixa direcció? El retret que acabo d'insinuar fóra absurd, si no l'acompanyàvem d'un punt simètric de contrició: ni a les Illes ni al País Valencià no havíem emprès una tasca similar, i per tant, la culpa afectava a tothom. Amb una

particularitat: la tasca, per començar, ni tan sols l'havíem empresa respecte a la pròpia variant «local» del problema. Les temptatives teòriques realitzades al Principat sobre la circumscripció «regional» no tenien una correspondència homòloga, també «regional», a les Illes o al País Valencià. ¿Què som els «mallorquins» i els «valencians», en tant que «mallorquins» i «valencians»? He de confessar –i aquesta confessió és l'única autoritat que m'assisteix per a redactar el present pròleg– que, en la meua condició de «valencià», sentia agudament la falta d'un treball d'aquest caràcter, i vaig assumir la responsabilitat d'esbossar-lo. Les meves aprensions prèvies van ser penoses, greus. Jo no era historiador com Vicens, ni filòsof com Ferrater, ni canonge com Carles Cardó, ni gran escriptor com Gaziel o lloable fanàtic com els pamfletaris innominats. Sense cap títol decent que m'avalés, vaig publicar *Nosaltres, els valencians*. Sé millor que ningú quins són els defectes d'aquell llibre, i no em gloriaré d'haver-lo escrit. Ara: amb tota la bona fe del món vaig fer el que creia que calia fer, això és, l'«examen de consciència» i el «mirar els fets cara a cara», des de l'angle «valencià». Ningú no hi gosava: el meu mèrit, si mèrit és, serà l'atreviment.

Josep A. Melià ens dona avui uns *Els mallorquins*. Tampoc ell no pot exhibir unes «cartes de creença» massa excepcionals: és un xicot de vint-i-cinc anys, nascut a Artà, que es guanya la vida fent d'advocat a Madrid, i quedeu haver maquinat una mica de literatura d'amagat i a estones perdudes. Llegint el seu original, però, he vist de seguida que Melià no necessitava cap garantia preliminar. Com jo, ha fet el que creia que calia fer, quan ningú no hi gosava. ¿Què més podríem demanar? La substància d'aquest llibre no és una disquisició acadèmica, i el llibre no és una monografia togada i professional. ¿Ho eren la *Notícia de Catalunya* o *Les formes de la vida catalana*, malgrat la sumptuosa graduació universitària dels autors? Vicens i Ferrater –salvades totes les distàncies d'intenció i de mètode– es col·locaven, en aquelles obres, al costat del pamfletista anònim, de Cardó, de Gaziel. El debat no és d'erudició ni de teoria: és un debat de vida. De supervivència, per ser més exactes. I el que hi compta és el testimoniatge: el testimoni. El testimoni-historiador, el testimoni-filòsof, el testimoni-eclesiàstic, el testimoni-literat, el testimoni-desconegut... Nosaltres, els valencians i els mallorquins, no podem aportar una gamma tan diversa de «presències» individuades: provisionalment, i ni que sigui arbitràriament, Melià i jo ens hem «arroгат» una representació global, i som el testimoni-mallorquí i el testimoni-valencià. ¿Que això és abusiu? Potser sí. Però quan els altres callen, quan tots els altres –mallorquins, valencians–, per desídia, per covardia, per indecisió, han callat, la nostra «paraula» ha de tenir, es vulgui o no, un «valor»: un cert valor.

No sóc jo qui ha de qualificar o mesurar aquest «valor», en la part que em pertoca. Em penso –i sense vanitat, penso– que amb *Nosaltres, els valencians* he ajudat alguns paisans meus a reconsiderar-se en la seva posició nacional i a revisar els seus prejudicis respecte a la societat en què viuen: la societat «concreta» en què viuen. No afirmo que els hagi «convençuts» de res: només em proposava d'alertar-los sobre un «problema», fer-los evidents les dimensions i la gravetat del «problema», i amb això em tinc per satisfet. De més a més, crec haver «alertat» una mica –una mica, no gaire– els catalans de les altres regions, més amunt de l'Ebre i enllà de la mar, sobre el «cas

valencià». *Els mallorquins*, de Josep Melià, tindrà ara la mateixa o major repercussió. A les Illes tindrà una acollida contradictòria: adhesions i repulses simultànies. No podrà ser d'una altra manera. I és bo que sigui així, comptat i debatut. Hi haurà lectors per als quals aquest llibre serà una confirmació de veritats òbvies, o una revelació de veritats fins ara mal perfilades; n'hi haurà d'altres que el censuraran d'escandalós, de sectari, d'improcedent, i això encara voldrà dir que li reconeixen –li reconeixeran– una dosi de «veritat». Les veritats que un llibre com *Els mallorquins* posa sobre la taula han de ser, fatalment, veritats amargues: per als uns i per als altres. De l'amargor, però, se'n pot treure coratge positiu o ira traïdora. Melià tindrà ocasió de comprovar-ho. No tardarà a veure's assistit de corroboracions i d'aversions. Polaritzarà, sense voler, i d'una manera emblemàtica, uns corrents d'opinió latents, que *Els mallorquins* desencadenarà.

Ja convé que es produeixin aquestes reaccions insolents, siguin congratulatòries, siguin negatives: l'essencial és que la quietud de la bassa domèstica, les aigües fixes de l'abúlia quedin alterades. I quedaran automàticament alterades, revoltades, amb *Els mallorquins*, espero. Que això es reflecteixi o no damunt les planes de la premsa municipal, serà secundari. Les disputes més violentes i les més fèrtils són potser les que no arriben a esclatar i fermenten secretament com una ràbia o com una alegria. I encara: un llibre sempre és una llavor, una sembra imprevisible, i el de Josep Melià ha d'escampar-se, n'estic segur, sobre una terra propícia. O, per seguir un símil més còmode: sobre una mar a punt. Perquè la sembra és de vents, i la collita que cal desitjar és una collita de tempestats. La placidesa proverbial de les Illes –tòpica o no– té els dies comptats. De lluny, m'ho pregunto: ¿què queda, què deu quedar, a hores d'ara, de la «calma» horaciana o rossinyolesca, del cromó gloriós, somrient, gentil? Potser la crosta del provincianisme continua resistint: però a sota... És tot un món que es deteriora, que s'enfonsa. Hi ha un punt de fosca putrefacció interior, en la qual germinen, sens dubte, forces noves. Un al·legat com *Els mallorquins* no pot sortir sinó d'aquesta conjuntura d'indecisions, on, calladament, es juga un destí de poble.

Ho comprenem a mesura que llegim l'obra de Melià. Ho comprendran de seguida els mallorquins, tots els insulars, i comencem a comprendre-ho els catalans d'aquesta banda de la mar. Per a nosaltres, els d'ací, això tindrà una gran utilitat. La nostra ignorància de què són les Illes és enorme. ¿Què sé jo, què sap un «valencià», un «català», respecte a les Balears? Quatre vaguetats, absorbides en la lectura de versos il·lustres, en viatges ràpids, en obsessions poc sedimentades. Quatre vaguetats, per aquest cantó. I quatre o cinc evidències escadusseres, captades en Bernanos, en les novel·les de Llorenç Villalonga, de Blai Bonet, de Baltasar Porcel, en l'humor incisiu de Josep M.ª Llompart, en els balanços del turisme. La suma es desconcertant. I insatisfactòria. Necessitàvem alguna cosa més. Necessitàvem una sinopsi clara, resoluta, puntualitzadora. Els clixés de manufactura literària o patriotera no aprofiten per a res, quan volem encarar-nos seriosament amb unes quantes qüestions capitals. Calia que algú –algú mallorquí– ens proveís d'això: d'un primer instrument d'aproximació. És el que avui ens proporciona Josep Melià. Per als catalans continentals, aquest llibre serà una revelació: la revelació de les Illes, de les Illes

«reals», més enllà de les imatges de cartell publicitari i de les efusions de fraternalisme lingüístic, a què estem acostumats. Un poble és una «gent» –una societat– i no un panorama ni una entelèquia sentimental. Melià, amb *Els mallorquins*, ens condueix i ens acosta al coneixement d'aquest tros de societat nostra que viu a les Illes. Fins ara ens havíem negligit massa, els uns als altres: és hora ja –és l'hora, exactament–, de superar aquesta negligència letal. Heus-ne aquí, doncs, una oportunitat.

¿Perfecta? Vull dir: ¿*Els mallorquins* és una exposició completa, irrefutable, contundent? A mi m'ho sembla, però no ho puc jutjar. Potser no ho és. Un llibre d'aquesta mena, per molta cura que li hagi posat l'autor, ha de tenir uns «defectes» o altres. Jo, que he passat per les mateixes baquetes, ho he pogut experimentar. L'obra de Josep Melià no té cap precedent: no té més «precedents» que el buit o la mistificació, eufòries banals o exabruptes provincians. I ha hagut de construir-la amb un poderós treball de reflexió, de tria, de templeig, en el qual no falta, a cada pas, el risc d'un oblit o d'un error. No tardaran a denunciar-ho alguns crítics fatalment predestinats a aquestes maniobres. El tastaolletes de l'erudició, les vestals de l'amor propi autòcton, les més insospitades espècies de «savis» de la fauna indígena, sortiran del cau i saltaran a la palestra per retreure a *Els mallorquins* la confusió d'una data, el descuit d'un episodi, la llibertat d'unes citacions o d'unes xifres, fins i tot algun trabucament de sintaxi o de semàntica. Perquè, naturalment, els tastaolletes, les vestals i els «savis» han de ser, o molt m'enganyo, els primers discrepants del llibre, i no per les possibles «equivocacions» que el llibre pugui contenir!

Però on no s'«equivoca» –gens ni mica– Josep Melià és en el «problema». El detecta, el despulla, el descriu, en fa la dissecció, amb una seguretat que les censures de detall o de biaix no aconseguiran desvirtuar. I, en aquest cas, el «problema» ho és tot. Eludir-lo o dissimular-lo equivaldria a fugir d'estudi i perdre el temps. *Els mallorquins*, d'altra banda, tampoc no oculta allò que en direm el seu «apriorisme militant»: està escrit des d'uns pressupòsits «afirmatius» ben francs. L'autor ha pres partit i ho insinua a cada moment: en alguns passatges, amb eloqüència i tot. En última instància, escriu el llibre perquè ha pres partit. Només així, altrament, era factible de reconsiderar el «problema» de les Illes, en la seva literal violència interna, i només així, de considerar-ne la solució en determinats aspectes. Hi haurà qui no li ho perdonarà, això, a Melià. Tant se val. Els problemes no deixen d'existir perquè hom vulgui negar-los o amagar-los, i ben sovint, les solucions que admeten són «úniques», agradin o no. *Els mallorquins* posa el dit a la plaga. El lector insular ho sentirà tot d'una amb una vigorosa sotragada de dolor. Els catalans occidentals hi participarem a la nostra manera: el «problema» de les Illes és també el «problema» –el mateix– del Principat i del País Valencià... i del Rosselló! El mateix.

I ja que parlem d'aquesta identitat de «problemàtica», no estarà de sobres, potser, fer una lleugera advertència sobre el particular. Els Països Catalans, això que per entendre'ns ens hem acostumats a anomenar Països Catalans, constitueixen un cos social homogeni des de molts de punts de vista, començant per la llengua i per tot el que la llengua comporta. També és clar que només amb la restauració d'una

consciència «unitària» dels Països Catalans podrem, uns i altres —«catalans», «mallorquins», «rossellonesos», «valencians»—, sentir-nos «normals» en un esdevenidor desitjable. Però, al mateix temps, convé deixar ben insistit que les diferències «internes», entre les nostres regions, són igualment marcades i tenen uns efectes no menys determinats. Voler-ho ignorar seria tan estúpid com absurd. Tot això són obvietats. Aquestes obvietats, però, la «unitària» i la «diferencial», solen ser deformades, sovint, per malentesos puerils. Hi ha «regionalistes» recalitrants, suspicços, que ja s'imaginen víctimes anticipades d'una «absorció» maligna, d'un «imperialisme català», potser més perillós que l'altre. Simètricament, hi ha alguns «almogàvers» precipitats que creuen que, si «tots som uns», la *Greater Catalonia* és una cosa expeditiva i fàcil. Totes dues actituds em semblen improcedents: improcedent la por localista, i improcedent la impaciència unificadora.

Ací, com a tot arreu, el grup nacional no és una abstracció, ni un signe mític, ni una massa amorfa i mal·leable. És un poble. I en un poble, la «unitat» coexisteix amb la contextura «diversa» que hi hagi produït el joc dels factors històrics, geogràfics, socio-econòmics «peculiaris» de les seves contrades. Solament des d'un angle «unitari» adquireix sentit aquesta «diversitat», i únicament quan tenim en compte la «diversitat» es dibuixa la configuració «unitària» vertadera. En el nostre cas, res no entendrem de nosaltres mateixos com a «poble», si menyspreàvem la dimensió de mútua dependència implícita en aquella circumstància. *Els mallorquins* ho precisa, pel que fa a les Illes, i jo havia procurat de precisar-ho respecte al País Valencià. Melià serà titllat, com jo ho he estat, de «catalanitzant». En certa manera, i en l'accepció millor del mot, sí que ho som, ell i jo: «catalanitzants», que vol dir «mallorquinitzant» en Melià i «valencianitzant» en mi. No val la pena que ens aturem ací en precaucions terminològiques. Però, «catalanitzants» com som, els nostres llibres tendeixen a recalcar, al capdavant, que la «situació» no és idèntica a les Illes o al País Valencià que al Principat, i postulen consegüentment «solucions» privatives. Ningú no ens podrà retreure que no som «realistes»: és de la realitat més directa, la que ens envolta, que partim. Aquesta realitat —«mallorquina», «valenciana»— és la realitat catalana. I prou d'aquest color, per ara.

Vull acabar la present divagació proemial amb unes ratlles de convocatòria a la meditació: m'agradaria que *Els mallorquins* arribés a moltes mans, des de Salses a Elx, des de Lleida a Maó, i que hi trobés en cada lloc, a cada un dels llocs on som «vers catalans» i parlem «del bell catalanesc del món» —com deia el nostre patró Sant Ramon Muntaner—, l'atenció que es mereix. O sigui: ulls que sàpiguen veure, i orelles que sàpiguen escoltar. Que sàpiguen i que vulguin. Ulls, orelles i voluntats. El poble que som és un poble «a mig fer», i hem d'acabar-lo de fer. O sucumbirem com a poble: desapareixerem del mapa, subsumits en una anèmica degeneració provincial, frustrats, sense nom ni nervi, amb l'estigma servil de la impotència i de la dimissió. *Els mallorquins* contribuirà a encendre «consciències»: a crear «consciència». No li podem demanar més.

Sueca, 3 de novembre, 1964.